

Stejně klamavý přístup zaujala komandatura v Osvětimi po vyraždění vězňů v terezínském rodinném táboře v Osvětimi-Birkenau mezi 10. a 12. 7. 1944. Po jejich smrti mohli 13. 7. ostatní židovští vězni v Osvětimi (vyjma polských a řeckých) napsat a odeslat lístky příbuzným. Pár odeslaných dopisnic mělo překrýt hromadnou vraždu tisíců terezínských židovských vězňů z Birkenau.

Korespondence z vyhlazovacích táborů na východě i koncentračních táborů uvnitř říšského území šla do ghetta výhradně kurýrní cestou přes Berlín, do protektorátu a říše přímo poštou. Používaly se dopisnice a zálepky s předtištěnými pokyny pro zajateckou poštu a označením tábora (Bergen-Belsen, Buchenwald aj.), pro listovní styk z východních táborů a ghatt běžné dopisnice.

Možnost psát a obdržet dopisnici byla v jednotlivých táborech a ghettech různá. Tam kde byl poštovní styk dovolen, byl určen časový turnus, zpravidla jedno až dvouměsíční. Na dopisnicích a zálepkách přímo tištěných pro jednotlivé tábory byla informace součástí tištěného záhlaví, na ostatních ji nahrazoval otisk pomocného razítka. Dopisnice, která došla do Terezína v prosinci 1943 z Buchenwaldu, byla opatřena otiskem pomocného razítka s textem: „Ich darf nur alle 4 Wochen einen Brief empfangen und schreiben“, zálepka z Oranienburku do protektorátu razítkem: „In 2 Monaten 1 Brief oder Postkarte“.

Opačný směr korespondence z Terezína do východních táborů byl jen výjimečný. O většině deportovaných neexistovaly informace o jejich pobytu. I když byly dopisnice povoleny a podány, nebyly adresátům zpravidla doručeny.

Vyhlazovací tábor v Osvětimi a terezínský rodinný tábor v Osvětimi-Birkenau

První deportační transport vězňů z Terezína do Osvětimi byl vypraven 26. 10. 1942. Další následovaly mezi 20. 1. a 1. 2. 1943. Židovský starší P. Eppstein a jeho zástupce J. Edelstein na jednání u velitele tábora Seidla 1. 2. 1943 usilovali o možnost přímého písemného spojení ghetta s deportovanými na východě, zejména s říjnovými a lednovými transporty. V ghettu panovaly o osud deportovaných mimořádné obavy, protože poslední dopisnice od transportovaných na východ, jejichž cíl transportu nebyl znám, přišly koncem roku 1942. Odpověď velitele Seidla byla záporná, protože veškeré poštovní spojení s východními tábory bylo, podle jeho sdělení, vázáno na trasu přes Berlín. Přislíbil však zařadit mimořádný písemný styk z východních táborů mimo obvyklý turnus.

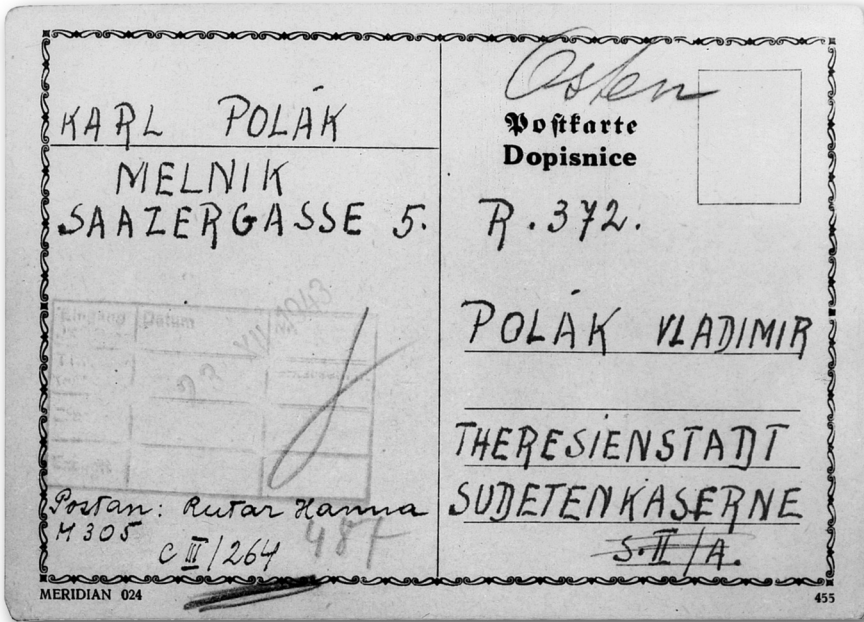
Deportační transporty na východ byly obnoveny v září 1943. 8. 9. 1943 dorazily do Osvětimi první dva transporty v celkovém počtu 5 007 mužů, žen i dětí. Tímto datem začala historie terezínského rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau. Oficiálně byl označen jako pracovní tábor - Arbeitslager Birkenau bei Neu Berun. Sem bylo deportováno postupně dalších 5 007 vězňů 16. a 20. 12. 1943 a 7 503 vězňů mezi 16. a 19. 5. 1944. Při příjezdu vězni neprošli obvyklou selekcí a také režim v táboře byl jiný. Rodinní příslušníci se mohli mezi sebou omezeně stýkat, dostávat potravinové balíky, děti mohly být s tichým souhlasem velení vyučovány apod.

Pro založení rodinného tábora v Birkenau, stejně tak pro jeho zrušení a hromadné vyraždění vězňů není jednoznačné vysvětlení. Zřetelná je souvislost se svolením nacistického vedení k návštěvě zástupce Mezinárodního výboru Červeného kříže v Terezíně, která byla v počátcích jednání spojena také s požadavkem inspekce v některém z východních táborů.

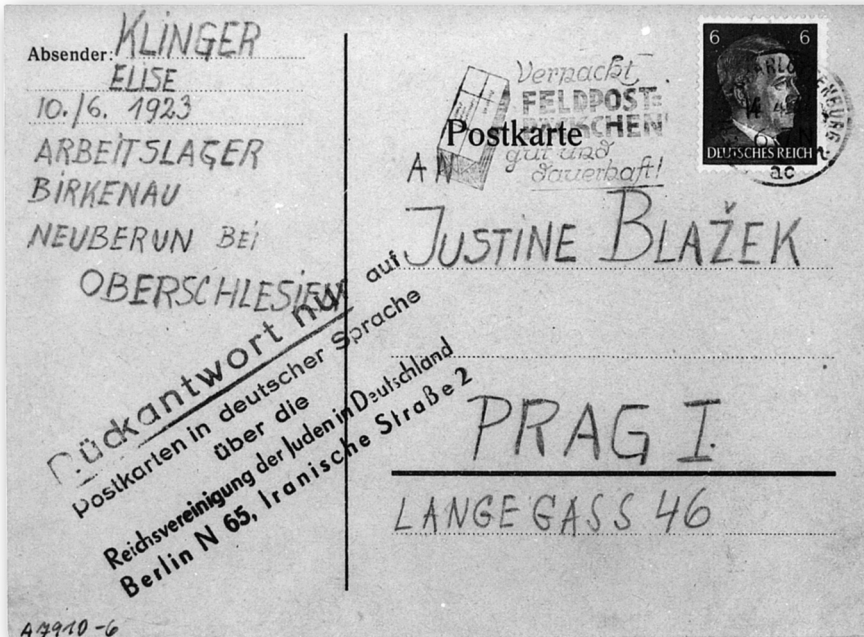
V přímé souvislosti s návštěvou zástupce MVČK v Terezíně byly poslední transporty do Birkenau v květnu 1944, kterými byli z ghetta odvezeni ti, jejichž přítomnost by mohla rušivě zasáhnout do režie připravované návštěvy.

Vězni z prvních transportů v září 1943 byli při příchodu do Osvětimi-Birkenau zaevidováni s poznámkou SB a šestiměsíční karanténou. Termín SB - Sonderbehandlung zavedl v září 1939 výnosem R. Heydrich a v nacistické terminologii znamenal popravu bez soudu, v táborovém žargonu smrt plynem. Po uplynutí označených šesti měsíců byli všichni vězni ze zářijových transportů, kteří dosud žili, 8. 3. 1944 zavražděni v plynových komorách. Otázka jejich šestiměsíční karantény nebyla dodnes uspokojivě vysvětlena, stejně jako otázka založení terezínského rodinného tábora právě u vyhlazovacího tábora Osvětim.

V dubnu 1944 uprchli z Osvětimi slovenští vězni Alfred Wetzler a Walter Rosenberg, alias Rudolf Vrba. Pomocí zástupců slovenské židovské rady se podařilo rozšířit jejich zprávu o vyhlazovacím táboře Osvětim a osudu vězňů ze zářijových transportů v Birkenau. Ze zprávy vyplývala obava o osud prosincových transportů z Terezína, které nesly stejné označení jako předchozí a jejichž lhůta měla vypršet 20. 6. 1944. K delegátu československé exilové vlády u Společnosti národů v Ženevě dr. Jaromíru Kopeckému se zpráva dostala 10. 6. 1944. Spolu se zástupcem Světového židovského kongresu v Ženevě Gerhardem Riegnerem zajistil její předání na příslušná místa. 15. 6. 1944 o ní byla informována československá exilová vláda dr. Beneše. Britský a americký rozhlas po jejím obdržení ihned varoval v zahraničním vysílání nacistické velení před dalšími likvidačními akcemi židovských vězňů v Osvětimi.

Dopisnice z protektorátu do ghetta, vydaná náhradnímu příjemci. Původní příjemce byl deportován na východ. /Soukromá sbírka, Dánsko/

Dopisnice z rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau do protektorátu s pomocným razítkem Říšského sdružení Židů v Německu. /PT/

POST BAUSCHWITZ 2/3
~~HD 196~~
73

THERESIENSTADT 1/2

DRESDNERKASARNE-HAUPTSTRASSE

FRAU ING. ELLA FUCHS

AN

ABSENDERIN
MARIE POLAK
ARBEITSLAGER
BIRKENAU

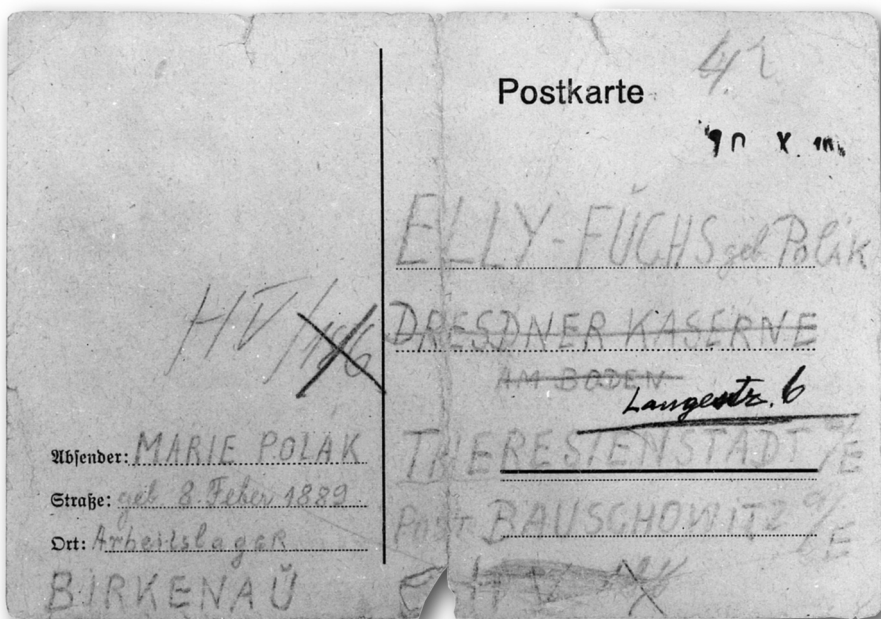
Adresní strana zálepky z rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau do ghetta ze září 1943. [ŽM]

LIEBSTE KINDER!

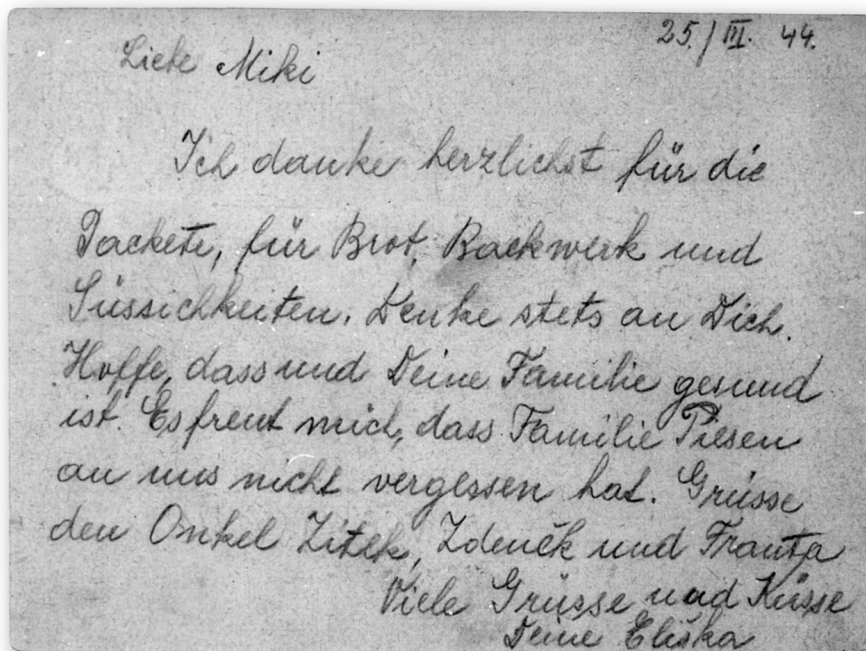
WIR SIND HIER GUT NACH
ANGENEHMER FAHRT AN-
GEKOMMEN, DENKEN SEHR
VIEL UNDOFT AN EUCH.

DER VATER LÄSST EUCH
HERZLICHST GRÜSSEN,
IST EBEN NICHT HIER UND
ICH EILE DAMITES WEGGEHT
ER WIRD EUCH AUCH BALD SCHREIBEN
GRÜSSET ALLE BEKANNTE, SEID
SEHR GESUND, AUCH WIR SIND BEIDE
GESUND. MÜTTER MARIE

Textová strana zálepky z rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau do ghetta ze září 1943. [ŽMI]

Dopisnice z rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau do ghetta od účastnice záříjového transportu, napsaná 18. 9. a přijatá poštou v Terezíně 10. 10. 1943. [ŽM]

Textová strana dopisnice od E. Klingerové z rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau do protektorátu, napsaná před 8. 3. 1944, falešně datovaná 25. 3. 1944. [PT]

Vězni z prosincového transportu v Birkenau nebyli 20. 6. 1944 zavražděni, s výjimkou prvního tereziánského židovského staršího J. Edelsteina, který byl spolu s rodinou zastřelen. Odklad hromadného vyvraždění vězňů netrval ale dlouho. Po návštěvě zástupce MVČK v Terezíně a jeho zprávě, která vyzněla pro německou stranu příznivě, byli všichni vězni podrobeni selekci. Ti, kteří selekci prošli, šlo o 1 500 mužů a 2 000 žen, byli převezeni do jiných táborů a 6 500 osob z tereziánského rodinného tábora Birkenau, s výjimkou dodatečně vybraných 80 až 100 chlapců, bylo v noci z 10. na 11. 7. 1944 zavražděno v plynových komorách a tereziánský rodinný tábor byl zrušen.

Poštovní styk s Birkenau byl zcela podřízen záměru zakrýt skutečnou vyhlazovací funkci tábora v Osvětimi. Vězňům rodinného tábora bylo umožněno odesílat, pro uklidnění příbuzných v ghettu, protektorátu, říši a dalších zemích, dopisnice i zálepkou ve čtrnáctidenních nebo měsíčních turnusech. Podle literatury musel každý z Birkenau (netýkalo se to dětí) odeslat alespoň jednu dopisnici. Používaly se běžné dopisnice, nikdy ne předepsané lístky pro styk z koncentračních táborů. Adresa odesílatele měla stanovenou formu Arbeitslager Birkenau bei Neu Berun, maďarští Židé v Osvětimi uváděli název pracovní tábor Waldsee.

Dopisnic z Birkenau v souladu s úkolem vězňů „odeslat množství příznivých zpráv“ chodilo mnoho. 14. 6. 1944 si zaznamenal Willy Mahler z pošty tereziánské samosprávy: „Večer mám mnoho práce s doručáním dopisnic došlých z Birkenau. Celkem prý došlo 2 500 lístků. Na lístky lze okamžitě odpovědět.“ Z Terezína odeslané dopisnice však již do Birkenau nebyly doručeny.⁷⁷

Hrůzným způsobem byl poštovní styk zneužit pro zakrytí hromadného vyvraždění vězňů z rodinného tábora v Birkenau. Těsně před vypršením šestiměsíční karantény byly 5. 3. 1944 rozdány dosud žijícím vězňům ze záříjových transportů dopisnice, na které museli napsat obvyklé sdělení, že se jim daří dobře a datovat je 25. 3. 1944. Všichni ovšem tři dny poté - 8. 3. 1944 byli zavražděni v osvětimských plynových komorách. Tyto dopisnice spolu s lístky vězňů odsunutých z Birkenau na práce do pracovních táborů v říši ještě dlouho udržovaly jejich blízké v naději, že deportovaní vězni žijí. Pravdu o Osvětimi a Birkenau se vězni v ghettu dozvěděli až koncem roku 1944 především od přicházejících slovenských Židů. Skutečnosti se však, také na základě falešně datovaných dopisnic, zdráhali uvěřit.

Také vězni, kteří do Birkenau přišli s prosincovými a květnovými transporty, dostali před tím, než byli podrobeni selekci a většina z nich byla zavražděna, dopisnice a možnost je odeslat.

Z Birkenau šla listovní pošta do Terezína kurýrní cestou zhruba měsíc. Dopisnice do protektorátu, říše a ostatních území včetně neutrálních a spřátelených zemí byly zaslány přes Berlín. Nesly obvyklá pomocná razítka o povolení psát odpovědi na dopisnice německy, případně razítka o nutnosti zasílat dopisnice s odpovědí prostřednictvím Říšského sjednocení Židů v Berlíně. Dopisnice byly cenzurovány v Berlíně a podávány vyplacené říšskou poštovní známkou u poštovního úřadu Berlin-Charlottenburg 2.

Soukromý poštovní styk z protektorátu a říše do Birkenau, včetně potravinových balíčků, byl dovolen. Balíček, který většinou obsahoval chléb, znamenal obrovskou pomoc, protože vězni trpěli hladem. Do Birkenau a Osvětimi také směřovaly hromadné potravinové zásilky mezinárodních organizací, které se však k vězňům nedostaly. Nejznámější soukromá akce ve prospěch vězňů Židů je spojena

se jménem šestnáctiletého židovského chlapce Heinze Prossnitzze z Prahy a jeho dvou spolupracovnic. Na základě jeho korespondence se židovskými organizacemi i jednotlivci v neutrálních zemích a s jejich pomocí došly stovky balíčků do ghett v Lodži a v Lublinu a do koncentračních táborů v Osvětimi a Sachsenhausenu. Kontakty na Slovensku, v Maďarsku, v Sudetech i v samotném Německu mu umožnily získat peníze a zboží pro balíčky do Terezína. Akce pokračovala i po jeho deportaci do tereziánského ghetta koncem ledna 1944. Ze záznamů dochovaných v izraelském státním památníku Yad Vashem vyplývá, že do Terezína zorganizoval zaslání 4 000 kg potravin a chleba, do Birkenau 900 balíčků s potravinami. Sám zahynul 28. 10. 1944 v Osvětimi.

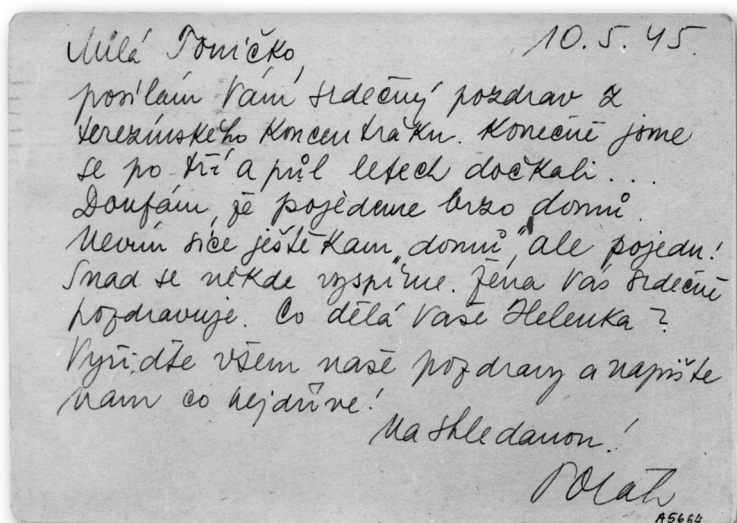
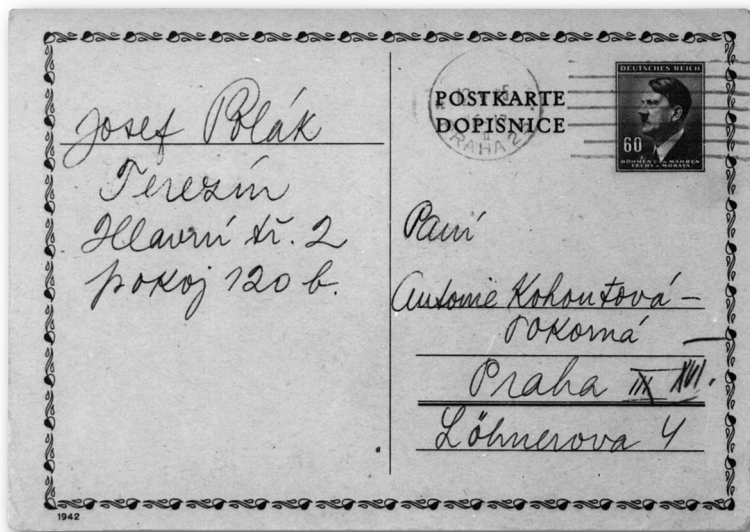

Poštovní pošací lístek na balík o váze 4 kg, odeslaný 22. 5. 1944 z protektorátu do rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau. [ŽM]

Poštovní styk z Terezína po 6. 5. 1945

6. 5. 1945 převzala řízení Terezína nová samospráva, která ihned zrušila všechna omezení, tedy i poštovního styku, vydaná dřívější německou táborovou komandaturou. Dopisnice a dopisy byly odesílány prostřednictvím MVČK, který převzal nad Terezínem a Malou pevností 3. 5. 1945 ochranu. Listovní zásilky byly podávány na poštovním úřadu v Bohušovicích nad Ohří nebo byly dopravovány do Prahy. Od 10. 5. 1945 zde začala fungovat i sovětská pošta. Vzhledem ke karanténě po vypuknutí epidemie skvrnitého tyfu musel být poštovní styk od 14. 5. 1945 podřízen vyhlášeným hygienickým opatřením. Od 28. května šla korespondence také prostřednictvím úřadů repatriační komise, která zde pracovala až do srpna 1945.

Poštovní úřad v Terezíně zahájil opět činnost 1. 10. 1947. Poštovní správa to oznámila výnosem z 15. 10. 1947 v poštovním věstníku.⁷⁸

Adresní a textová strana dopisnice z Terezína do Prahy z 10. 5. 1945, odeslaná z poštovního úřadu v Praze. |PT|